

Poglavlje 8.

KVALITETA ŽIVLJENJA, ŽIVOTNO ZADOVOLJSTVO I OSJEĆAJ SREĆE U HRVATSKOJ I EUROPSKIM ZEMLJAMA

Ljiljana Kaliterna Lipovčan
Institut društvenih znanosti "Ivo Pilar"
 Zagreb

Zvezdana Prizmić-Larsen*
Washington University
 St. Louis, Sjedinjene Američke Države

SAŽETAK

U članku su analizirani različiti pokazatelji subjektivnog blagostanja, dobiveni istraživanjima u Hrvatskoj: životno zadovoljstvo, osjećaj sreće, osobno i nacionalno blagostanje. Pojedini su pokazatelji za razdoblje između 2003. i 2005. godine međusobno uspoređeni, a oni iz 2003. uspoređeni su i s dostupnim podacima iz drugih europskih zemalja. Podatci za Hrvatsku dobiveni su istraživanjima na reprezentativnim uzorcima stanovništva provedenima 2003. i 2005. godine, a pokazatelji za europske zemlje rezultat su studije o praćenju kvalitete življenja u Europi, koju je Europska zaklada za poboljšanje uvjeta života i rada provela 2003. godine u 28 zemalja. Rezultati analiza pokazali su da je po procjenama subjektivnog blagostanja Hrvatska slična zemljama koje su bile pri dnu EU-15 ili pri vrhu 13 zemalja kandidatkinja u to vrijeme (2003). Hrvatski su se građani osjećali dosta sretnima i njihov osjećaj sreće povećao se u razdoblju od 2003. do 2005. godine. Procjenjujući zadovoljstvo različitim područjima koja pripadaju osobnom blagostanju, hrvatski su građani bili najzadovoljniji obiteljskim životom i odnosima s prijateljima, a najmanje zadovoljni svojim materijal-

nim stanjem. Od područja nacionalnog blagostanja najlošije su bili procijenjeni socijalni uvjeti u zemlji i Vlada, a najbolje nacionalna sigurnost i stanje okoliša.

Ključne riječi:

subjektivno blagostanje, životno zadovoljstvo, osjećaj sreće, zadovoljstvo životnim područjem, Hrvatska

UVOD

Uz pretpostavku da na opće blagostanje nekog društva najviše utječu materijalna dobra, ono se dugo godina procjenjivalo gotovo isključivo ekonomskim pokazateljima. Međutim, u novije je vrijeme sve više dokaza da se pri mjerenju nacionalnog blagostanja trebaju uzeti u obzir i subjektivni pokazatelji. Istraživanja upućuju na to da, što su društva bogatija, na blagostanje pojedinca više utječu socijalni kontakti, emocije i osobno zadovoljstvo nego prihodi (Diener i Seligman, 2004). Stoga se mjerenje subjektivnog blagostanja u posljednjih desetak godina počelo provoditi u većini zemalja, te danas raspoložemo rezultatima mnogobrojnih studija provedenih u EU, SAD-u, Australiji i drugdje, što omogućuje međunarodne usporedbe. Najčešće ispitivani pokazatelji subjektivnog blagostanja jesu životno zadovoljstvo, osjećaj sreće i kvaliteta življenja izraženi kao zadovoljstvo različitim područjima života¹.

Subjektivno blagostanje izvorno je bilo predmet proučavanja psihologije, koja u tom području ima bogatu tradiciju (Diener, 1984; Diener, Lucas i Socollon, 2006). Međutim, u novije se doba za to područje sve više zanima i ekonomija, počevši od istraživanja Easterlina (1974; 2001; 2005) i drugih (Frey i Stutzer, 2000a; 2000b; Namazie i Sanfey, 2001; Layard, 2005). U većini tih istraživanja pokušala se utvrditi povezanost između osjećaja sreće kao pokazatelja subjektivnog blagostanja i objektivnih pokazatelja kao što su nezaposlenost, mjesečni prihodi, stupanj naobrazbe ili bračno stanje (Layard, 2005). Novija literatura iz obje discipline upućuje na to da osjećaj sreće nije stabilan, već se mijenja ovisno o okolnostima, te da objektivne okolnosti na različit način utječu na pojedine pokazatelje subjektivnog blagostanja kao što su životno zadovoljstvo, ugodne i neugodne emocije i sl. (Diener, Lucas i Socollon, 2006; Easterlin, 2001; 2005).

Istraživanja općenito potvrđuju da pojedinci koji se osjećaju sretno i zadovoljni su svojim životom ostvaruju bolje socijalne odnose, imaju kvalitetnije brakove, učinkovitiji su na poslu i otporniji na stres (Car, 2004; Diener i Seligman, 2004). Neka istraživanja upućuju i na to da je životno zadovoljstvo povezano s dugovječnošću jer pozitivno utječe na zdrav stil života (Koivumaa-Honkanen i sur., 2000). Međutim, kada se pokazatelji subjektivnog blagostanja uspoređuju u različitim nacijama i kulturama, odnosi su kompleksniji. Parametri za koje je utvrđeno da dovode do porasta subjektivnog blagostanja u različitim kulturama jesu, primjerice, bruto domaći proizvod (BDP), političke slobode, socijalna jednakost, sigurnost, zadovoljavajući odnos pojedinca i državne administracije, visok stupanj povjerenja u državu i učinkovitost javnih institucija. Osim toga, postoje i parametri koji djeluju na snižavanje subjektivnog blagostanja, a to su građanski i međunarodni konflikti (ratovi), nepostojanje političkih sloboda i nedemokratsko ponašanje (Triandis, 2000). Prema izvješću Economist Intelligence Unita (2005), više od 80% varijance u stupnju nacionalnog blagostanja može se pripisati djelovanju devet pokazatelja. To su: BDP, očekivani životni vijek pri rođenju, politička stabilnost, stopa razvoda brakova, javna okolina, klima, stopa nezaposlenosti, političke slobode i jednakost spolova. Od svih tih pokazatelja sa subjektivnim se blagostanjem najviše povezuje BDP. Rezultati mnogobrojnih studija o povezanosti BDP-a i životnog zadovoljstva ili osjećaja sreće nisu jednoznačni, ali upućuju na to da povezanost nije linearna, iako je obično dosta visoka. Tipična krivulja njihove povezanosti pokazuje gotovo linearan porast subjektivnog blagostanja s povećanjem BDP-a na donjoj granici skale; međutim, povezanost slabi s većim vrijednostima BDP-a. Inglehard i Klingeman (2000) usporedili su povezanost BDP-a s osjećajem sreće i životnim zadovoljstvom u 65 zemalja (podatci su dobiveni iz Svjetske studije vrijednosti 1997) i pokazali su da se – kada je vrijednost BDP-a po stanovniku veća od 13.000 USD – subjektivno blagostanje više ne povećava s povećanjem BDP-a. Slični su rezultati opisani i u novijoj preglednoj studiji trojice autora (Boarini, Johanson i D’Ercole, 2006). Analizirajući rezultate svog istraživanja, Inglehard i Klingeman (2000) zaključili su da je subjektivno blagostanje osjetno jače povezano sa stanjem političkih institucija u pojedinom društvu nego s ekonomskim razvojem.

Redovito mjerenje i praćenje subjektivnog blagostanja trebalo bi, prema nekim autorima, postati nezaobilaznim preduvjetom za donošenje političkih odluka jer se pokazalo da blagostanje pojedinca ne ovi-

si samo o ekonomskom napretku, nego i o njegovim subjektivnim prosudbama i emocijama (Diener i Seligman, 2004). Europska zaklada za poboljšanje uvjeta života i rada (*European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions*) provela je 2003. godine projekt praćenja kvalitete življenja u Europi, kojim su bile obuhvaćene ove zemlje: EU-15 (Austrija, Belgija, Danska, Finska, Francuska, Njemačka, Grčka, Irska, Italija, Luksemburg, Nizozemska, Portugal, Španjolska, Švedska, Velika Britanija), EU-10 (Cipar, Češka, Estonija, Mađarska, Latvija, Litva, Malta, Poljska, Slovačka, Slovenija) i CC-3 (Turska, Rumunjska, Bugarska). Cilj projekta bio je usporediti trendove u kvaliteti življenja u pojedinim zemljama i utvrditi ona područja života o kojima će se u proširenoj Europi trebati voditi posebna briga te stvoriti baza podataka koja će poslužiti pri donošenju odluka o potrebi poboljšanja određenih životnih područja (Fahey, Nolan i Whelan, 2003).

U doba kada se taj projekt počeo provoditi Hrvatska nije bila uključena u nj jer još nije imala status zemlje kandidatkinja. Taj je status Hrvatska stekla u lipnju 2004, a od ožujka 2005. započela je proces pregovora o pristupanju EU. Bilo bi zanimljivo utvrditi eventualne promjene pojedinih pokazatelja subjektivnog blagostanja od 2003. do 2005, tj. prije i nakon početka pregovora o pristupanju EU, te usporediti neke od pokazatelja s onima koji su dobiveni u drugim europskim zemljama. Istraživanja subjektivnog blagostanja na reprezentativnim uzorcima hrvatskih građana provedena su u studenom 2003. i u lipnju 2005. godine.

U prvom dijelu članka opisat ćemo i analizirati ispitane pokazatelje subjektivnog blagostanja iz istraživanja 2005: životno zadovoljstvo, osjećaj sreće, osobno i nacionalno blagostanje. U drugom dijelu usporedit ćemo procjene životnog zadovoljstva, osjećaja sreće i osobnog blagostanja 2003. i 2005. U trećem ćemo dijelu neke od pokazatelja subjektivnog blagostanja dobivene u Hrvatskoj 2003. usporediti s dostupnim podacima iz projekta EU (Bohnke, 2005; Delhey, 2004).

METODA

Sudionici i postupak

Podatci su prikupljeni u studenom 2003. i u lipnju 2005. Oba istraživanja obuhvatila su punoljetno stanovništvo Hrvatske, a uzorak anketiranih sudionika konstruiran je kao troetapni probabilistički uzo-

rak kućanstava. U istraživanju 2003. sudjelovala su 1.242 građana prosječne dobi $M = 46,99$ godina (raspon 18-85 godina), a 2005. godine 913 građana prosječne dobi $M = 44,56$ (raspon 18-85 godina). Sudionici su anketirani u svojim domovima. Njihove socio-demografske osobine prikazane su u tablici 1.

Tablica 1. Socio-demografske osobine sudionika istraživanja 2003. i 2005.

	Frekvencija (%)	
	2003.	2005.
Dobne skupine		
18-29	236 (19)	232 (25)
30-39	198 (16)	167 (18)
40-49	223 (18)	148 (16)
50-59	212 (17)	172 (19)
više od 60	373 (30)	193 (21)
Spol		
žene	684 (55)	482 (53)
muškarci	558 (45)	429 (47)
Stupanj obrazovanja (u godinama školovanja)		
8 i manje	364 (29)	134 (15)
9 do 12	646 (52)	513 (56)
13 i više	231 (19)	254 (28)
Mjesečni prihod (u kn)		
manje od 500	103 (8)	40 (4)
500-1.000	238 (19)	119 (13)
1.000-2.000	479 (39)	303 (33)
2.000-3.000	186 (15)	258 (28)
3.000-4.000	105 (8)	107 (12)
više od 4.000	116 (9)	69 (8)

Izvor: Istraživanja "Pilar" (2003; 2005)

Pokazatelji subjektivnog blagostanja

U oba smo se istraživanja koristili pokazateljima kognitivne i emocionalne sastavnice subjektivnog blagostanja, kao i procjene zadovoljstva specifičnim životnim područjima.

Kognitivnu sastavnicu subjektivnog blagostanja ispitivali smo *skalom životnog zadovoljstva* (Diener i sur., 1985), koja se sastoji od

pet čestica – tvrdnji. Sudionik procjenjuje koliko se sa svakom od tih tvrdnji slaže na skali od pet stupnjeva, gdje 5 znači “jako se slažem”, a 1 “uopće se ne slažem”. Rezultat se izračunava kao prosjek od pet čestica, a viši rezultat upućuje na veće životno zadovoljstvo.

Emocionalnu sastavnicu subjektivnog blagostanja ispitivali smo *skalom sreće* (Fordayce, 1998), na kojoj ispitanik procjenjuje koliko se općenito osjeća sretnim unutar 11 stupnjeva, gdje 0 označava procjenu “vrlo sam sretan”, a 10 “vrlo sam nesretan”.

Za ispitivanje zadovoljstva pojedinim životnim područjima koristili smo se *Međunarodnim indeksom blagostanja* (International Well-being Index, IWI; Cummins, 2002), koji se sastoji od indeksa osobnog blagostanja (Personal Wellbeing Index, PWI) i indeksa nacionalnog blagostanja (National Wellbeing Index, NWI). IWI se sastoji od sedam čestica na kojima ispitanik procjenjuje koliko je zadovoljan svojim materijalnim stanjem, zdravljem, postignućima u životu, odnosima s obitelji i prijateljima, osjećajem fizičke sigurnosti, prihvaćanjem od okoline i budućom sigurnošću. NWI se sastoji od šest čestica na kojima ispitanik procjenjuje zadovoljstvo ekonomskom situacijom, okolišem, socijalnim uvjetima, vladom, biznisom i nacionalnom sigurnošću. Zadovoljstvo se na oba indeksa procjenjuje na skalama od 11 stupnjeva (0 – *uopće nisam zadovoljan*, 10 – *izrazito sam zadovoljan*), a rezultat se izražava za svaku dimenziju posebno ili kao prosječni broj bodova za PWI i NWI. Ispitane su i socio-demografske osobine sudionika (spol, dob, stupanj obrazovanja, mjesečni prihodi po članu kućanstva, bračno stanje i sl.).

Statistička analiza

U prvom je dijelu prikazana deskriptivna analiza različitih pokazatelja subjektivnog blagostanja iz podataka istraživanja provedenog 2005. godine. U drugom dijelu uspoređeni su rezultati u onim pokazateljima koji su se ispitivali i 2003. i 2005. godine: životno zadovoljstvo, osjećaj sreće i osobni indeks blagostanja. Značajnost razlika utvrdili smo t-testom za nezavisne uzorke. Za međunarodnu usporedbu, prikazanu u trećem dijelu, koristili smo se samo podatcima iz istraživanja 2003. jer je iste godine provedeno i istraživanje EU o kvaliteti življenja (Delhey, 2004; Bohnke, 2005), a usporedili smo one pokazatelje za koje su korišteni isti instrumenti i u našem i u istraživanju EU (osjećaj sreće i zadovoljstvo pojedinim životnim područjima).

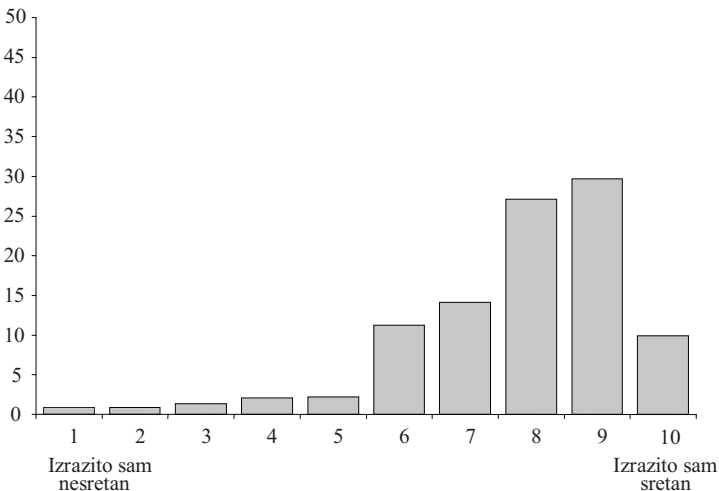
REZULTATI I RASPRAVA

Subjektivno blagostanje u Hrvatskoj 2005. godine

Hrvatski su građani procijenili da 2005. nisu bili ni previše zadovoljni ni nezadovoljni svojim životom, tj. životno su zadovoljstvo procijenili malo iznad-prosječnim ($M = 3,0$; $sd = 0,85$)ⁱⁱ. Međutim, osjećaj sreće bio je znatno viši od teoretskog prosjeka ($M = 7,8$; $sd = 1,96$); 30% građana smatralo se vrlo sretnima, a 27% umjereno sretnima (sl. 1).

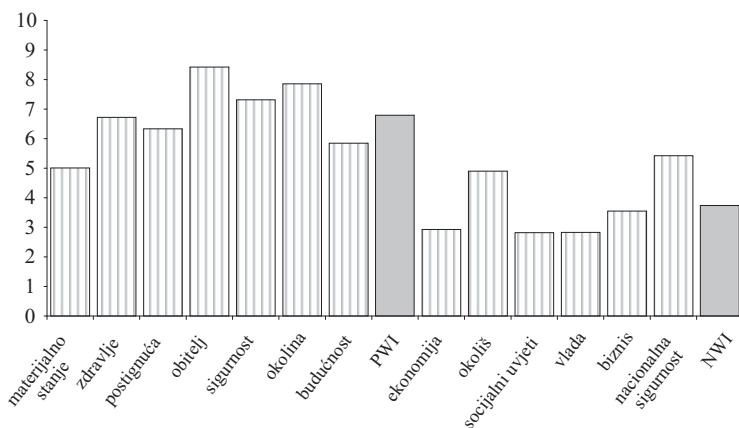
Ott (2005) napominje da je, kada se u različitim narodima i/ili kulturama promatra distribucija osjećaja sreće, opću razinu na koju upućuje prosječni rezultat potrebno razlikovati od nejednakosti na koju upućuje raspršenje (standardna devijacija). Veličina standardne devijacije upućuje na stupanj nejednakosti u procjenama sreće: kada je njezina vrijednost velika, velika je i nejednakost sreće. Prema istraživanjima autora, u naroda koji smatraju da su sretniji, obično je utvrđeno manje nejednakosti u osjećaju sreće, što on pripisuje harmoničnim odnosima u društvu. Ako promotrimo distribuciju osjećaja sreće u hrvatskih građana, možemo zaključiti da je riječ o višim procjenama i maloj nejednakosti jer se većina procjena grupirala oko kategorija 6-10, što je rezultiralo visokim prosjekom i malom standardnom devijacijom.

Slika 1. Distribucija osjećaja sreće u Hrvatskoj 2005. godine (%)

Međunarodni indeks blagostanja primjenjuje se u mnogim zemljama pri određivanju i praćenju stupnja nacionalnog blagostanja (Cummins i sur., 2003). Prosječne procjene zadovoljstva hrvatskih građana pojedinim područjima koje taj indeks ispituje prikazane su na slici 2.

Slika 2. Prosječno zadovoljstvo pojedinim životnim područjima u Hrvatskoj 2005. godine

Procjenjujući područja koja pripadaju u osobno blagostanje, hrvatski su građani bili najzadovoljniji odnosima s obitelji i prijateljima, prihvaćenošću od okoline i osjećajem fizičke sigurnosti. Zadovoljstvo tim područjima procijenjeno je višim od prosječnog zadovoljstva osobnim blagostanjem. Građani su najmanje bili zadovoljni svojim materijalnim stanjem.

Od područja koja se ubrajaju u nacionalno blagostanje građani su bili najzadovoljniji nacionalnom sigurnošću i stanjem okoliša, a najmanje zadovoljni Vladom i socijalnim uvjetima u zemlji. Za procjene nacionalnog blagostanja može se opravdano pretpostaviti da odražavaju neke od objektivnih okolnosti. Relativno visoko zadovoljstvo nacionalnom sigurnošću može biti posljedica određene stabilizacije prilika u zemlji nakon dugih ratnih godina, kao i osjećaja da se približava trenutak ulaska u EU i NATO. Međutim, izraženo zadovoljstvo stanjem okoliša u zemlji vjerojatnije je odraz činjenice da građani zapravo ne mare za to područje ili o njemu nisu dovoljno obaviješteni nego stvar-

no velike brige za okoliš. Nezadovoljstvo socijalnim uvjetima govori o objektivno lošim uvjetima za koje građani najčešće optužuju Vladu, a o tome govori i izraženo nezadovoljstvo njome.

Usporedba procjena subjektivnog blagostanja u Hrvatskoj 2003. i 2005. godine

Usporedbe procjena subjektivnog blagostanja u razdoblju od dvije godine (2003-2005) bile su moguće samo prema onim pokazateljima koji su se ponovno ispitivali, a to su životno zadovoljstvo, osjećaj sreće i osobno blagostanje. Budući da smo se u ispitivanju 2003. za procjene osobnog blagostanja koristili skalom od 10 stupnjeva (Kaliterna na Lipovčan i Prizmić-Larsen, 2006a; 2006b), a 2005. od 11 stupnjeva, rezultati iz 2003. transformirani su na skalu od 11 stupnjeva, što je omogućilo usporedbu (Aiken, 1987).

Tablica 2. Deskriptivna statistika pokazatelja subjektivnog blagostanja 2003. i 2005. godine

	2003. M (SD)	2005. M (SD)	t-test znač.
Zadovoljstvo područjima:			
materijalno stanje	4,98 (2,70)	5,03 (2,46)	n.z.
zdravlje	6,59 (2,86)	6,76 (2,76)	n.z.
postignuća u životu	6,51 (2,39)	6,37 (2,47)	n.z.
obitelj i prijatelji	8,37 (1,88)	8,44 (2,04)	n.z.
fizička sigurnost	7,80 (2,07)	7,34 (2,37)	p<.01
prihvaćenost od okoline	8,13 (1,92)	7,87 (2,28)	p<.01
Osjećaj sreće	7,12 (1,86)	7,80 (1,69)	p<.01
Životno zadovoljstvo	3,03 (0,86)	3,03 (0,86)	n.z.

Izvor: Istraživanja "Pilar" 2003. (N = 1242) i 2005. (N = 913)

Rezultati usporedbe pokazali su da se zadovoljstvo pojedinim područjima nije promijenilo ako se promatra rang procjena, tj. građani su u obje godine ispitivanja bili najzadovoljniji odnosima s obitelji i prijateljima, a najmanje zadovoljni materijalnim stanjem. Kada se promatraju prosječne vrijednosti procjena, statistički značajne razlike dobivene su za zadovoljstvo fizičkom sigurnošću i prihvaćenošću od okoline, čime su građani bili zadovoljniji 2003. nego 2005. Moguće objašnjenje tog rezultata jest činjenica da je istraživanje 2003. bilo provede-

no neposredno prije izbora, kada su građani očekivali određena poboljšanja u budućnosti, a ona se u međuvremenu nisu ispunila, što je rezultiralo osjećajem nesigurnosti i otuđenja.

Životno zadovoljstvo hrvatskih građana nije se nimalo promijenilo za dvije godine, ali se osjećaj sreće znatno povećao. Taj rezultat zvuči neobično ako se uzme u obzir da se istodobno smanjio osjećaj sigurnosti i prihvaćenosti od okoline, a osjećaj životnog zadovoljstva ostao nepromijenjen. Međutim, treba imati na umu da je osjećaj sreće emocionalna sastavnica subjektivnog blagostanja, pa je moguće da se određena doza optimizma – koja može biti rezultat približavanja ulasku u EU – ponajprije odražava na emocionalnom području, tj. kroz osjećaj sreće, a nije zahvaćena kognitivnom evaluacijom životnih prilika, na koju upućuju procjene životnog zadovoljstva i zadovoljstva različitim osobnim i nacionalnim područjima. Neki autori smatraju da procjene osjećaja sreće više odražavaju emocionalnu klimu nego objektivne okolnosti u nekom društvu (Gundelach i Kreiner, 2004). U našim se prijašnjim istraživanjima (Kaliterna Lipovčan i Prizmić-Larsen, 2006b) pokazalo da se osjećaj sreće u Hrvatskoj od 1995. godine konstantno povećava te na temelju toga, a i rezultata ove studije, možemo zaključiti da se emocionalna klima u zemlji nakon ratnog razdoblja poboljšava, što se odražava u osjećaju sreće hrvatskih građana.

Kad je riječ o procjenama životnog zadovoljstva, koje su u promatranom razdoblju ostale na istoj razini, istraživanja drugih autora pokazuju da je to relativno stabilna kategorija koja je više pod utjecajem promjena životnih okolnosti nego promjena raspoloženja i emocija (Eid i Diener, 2004). Tako je utvrđeno da gubitak posla može znatno smanjiti životno zadovoljstvo (Lucas i sur., 2004; Frey i Stutzer, 2000b). Novija istraživanja govore u prilog tome da se pojedine komponente subjektivnog blagostanja pokazuju kao različiti odrazi životnih događaja (npr. udovištva, razvoda braka, nezaposlenosti), ovisno o mogućnostima prilagodbe osobe nastalim promjenama (Diener i sur., 2006; Easterlin, 2005). Budući da se pretpostavlja kako na životno zadovoljstvo više utječu znatne i dugoročne promjene u životnim okolnostima nego trenutačna raspoloženja, iz prikazanih rezultata možemo zaključiti da u razdoblju od 2003. do 2005. godine nisu nastale veće promjene u životnim uvjetima hrvatskih građana. Moguće je, međutim, i da je razdoblje od dvije godine prekratko da bi se eventualni učinak promjena odrazio na životno zadovoljstvo ljudi. U svakom slučaju, dobiveni rezultati upućuju na to da se – radi dobivanja realne slike – pri procjena-

ma subjektivnog blagostanja potrebno koristiti različitim mjerama (kognitivnim i emocionalnim).

Usporedba subjektivnog blagostanja u Hrvatskoj i europskim zemljama

Istraživanje kvalitete življenja u 28 europskih zemalja izvor je vrijednih podataka o životnim uvjetima stanovništva. Istraživanje je provela agencija Intomart GfK tako da je u svakoj zemlji ovlastila nacionalne institucije da provedu anketu među približno tisuću punoljetnih stanovnika. Upitnik je izradio tim stručnjaka, a pitanja su obuhvatila široki spektar životnih područja za koja su se prikupljali objektivni podatci i subjektivne procjene građana (Sracceno i Keck, 2004). Budući da financijska situacija nije dopuštala tako opsežno istraživanje u Hrvatskoj, ograničit ćemo se samo na usporedbu onih parametara koji su u našem istraživanju bili ispitani na isti način kao i u studiji EU. To su osjećaj sreće i zadovoljstvo materijalnim stanjem, obiteljskom situacijom i zdravljem.

Opći rezultat europske studije pokazao je da subjektivno blagostanje 2003. nije bilo jednako raspoređeno u svim dijelovima proširene Europe. Osim razlike između europskoga Sjevera i Juga, velike su razlike u subjektivnoj dobrobiti utvrđene i između Istoka i Zapada, tj. između zemalja koje pripadaju u EU-15 i onih iz skupine EU-10 i CC-3 (Bohnke, 2005). Zanimalo nas je kakav je položaj Hrvatske u tom kontekstu.

U tablici 3. prikazane su prosječne procjene osjećaja sreće u 28 europskih zemalja. Kao što se iz tablice vidi, građani u EU-15 bili su sretniji (7,6) od građana u EU-10 (6,9) i CC-3 (6,6). Najsretniji su bili građani u skandinavskim zemljama, s Danskom na vrhu ljestvice, dok su na začelju EU-15 bili građani Portugala. Među zemljama EU-10 i CC-3 najsretniji su bili građani Malte i Cipra, čak sretniji nego građani nekih zemalja EU-15, dok su najmanje sretni bili građani Bugarske, Turske, Litve i Latvije.

Hrvatski su se građani, s rezultatom od 7,1 na ljestvici sreće iste godine (2003), plasirali pri vrhu EU-10 i zemalja CC-3, zauzevši 12. mjesto kada se rangira svih 28 zemalja uključenih u istraživanje (Mađarska i Rumunjska imale su isti rang kao i Hrvatska).

Tablica 3. *Prosječne procjene osjećaja sreće na skali od 1 do 10 u 28 europskih zemalja*

1. Danska	8,3	13. Njemačka	7,6	25. Turska	6,4
2. Finska	8,1	14. Grčka	7,6	26. Litva	6,4
3. Irska	8,1	15. Italija	7,5	27. Latvija	6,4
4. Luksemburg	8,0	16. Slovenija	7,4	28. Bugarska	5,8
5. Švedska	7,9	17. Francuska	7,3		
6. Malta	7,9	18. Češka R.	7,2	EU-15	7,6
7. Austrija	7,9	19. Mađarska	7,1	EU-10	6,9
8. Španjolska	7,8	20. Rumunjska	7,1	CC-3	6,6
9. Velika Britanija	7,8	21. Poljska	6,9	EU-25	7,5
10. Cipar	7,8	22. Portugal	6,8		
11. Belgija	7,7	23. Estonija	6,8		
12. Nizozemska	7,7	24. Slovačka	6,5		

Izvor: *Europsko praćenje kvalitete življenja (Bohnke, 2005)*

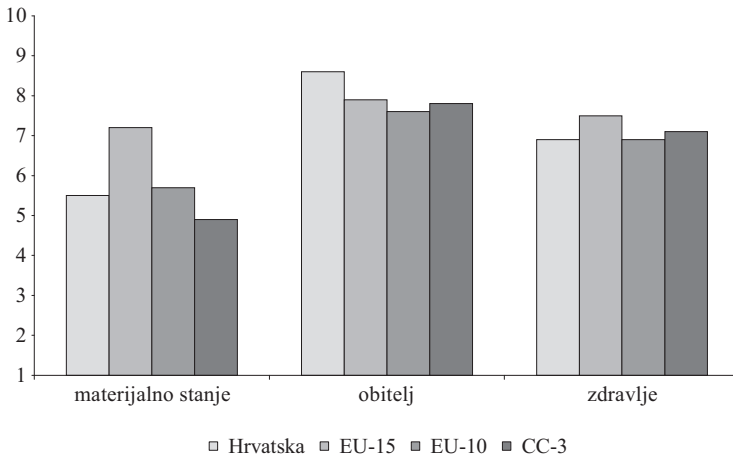
Procjene pojedinih životnih područja u zemljama EU imale su sličan trend kao i procjene sreće, a građani u zemljama EU-10 i CC-3 bili su manje zadovoljni životnim standardom i materijalnim uvjetima nego oni u EU-15. Međutim, obiteljski je život u svim zemljama bio podjednako procijenjen kao najvažnije područje života. Hrvatski rezultati uklapaju se u takav opći trend: obiteljskim životom građani Hrvatske bili su najviše zadovoljni, dok su bili najmanje zadovoljni svojim materijalnim stanjem.

Na slici 3. usporedili smo zadovoljstvo materijalnim stanjem, obiteljskim životom i zdravljem među hrvatskim građanima i onima u različitim skupinama europskih zemalja. Zadovoljstvo materijalnim stanjem i zdravljem u Hrvatskoj sličnije je onome u EU-10 i CC-3 nego u EU-15. Međutim, zadovoljstvo obiteljskim životom bilo je u Hrvatskoj izraženije nego u drugim skupinama zemalja. U našem prijašnjem istraživanju (Kaliterna Lipovčan i Prizmić-Larsen, 2006b) obiteljski je život, uz zdravlje, bio procijenjen kao najvažnije područje života.

Kada se u sklopu istraživanja u EU promatralo kojom se od ispitivanih varijabli najbolje predviđa osjećaj sreće, pokazalo se da je to upravo zadovoljstvo obiteljskim životom, a utjecaj zadovoljstva materijalnim stanjem bio je nešto manji. Međutim, doprinos tih varijabli procjenama životnog zadovoljstva bio je različit kada se promatrao samo unutar EU-15 ili u ostalim skupinama zemalja. U zemljama EU-10 i CC-3 najveći su doprinos procjenama životnog zadovoljstva imale procjene zadovoljstva materijalnim stanjem, dok se u zemljama

EU-15, a osobito u skandinavskima (Danska, Finska i Švedska), životno zadovoljstvo najbolje moglo predvidjeti obiteljskom situacijom.

Slika 3. Prosječne procjene zadovoljstva materijalnim stanjem, obiteljskim životom i zdravljem

Izvori: Bohnke, 2005; Istraživanja "Pilar" 2003.

Takav je nalaz u skladu s istraživanjima koja pokazuju da je zadovoljstvo obiteljskim životom vrlo važno u zemljama koje su ekonomski jače i u kojima su osnovne potrebe stanovništva zadovoljene (Delhey, 2004). Prema tome, s obzirom na ekonomsku situaciju u Hrvatskoj, mogli bismo pretpostaviti da bi rezultati bili slični onima iz EU-10 i CC-3 zemalja, tj. da bi materijalno stanje imalo znatan utjecaj na procjene životno zadovoljstvo.

ZAKLJUČAK

"Poboljšanje blagostanja stanovništva primarni je cilj europske socijalne politike: sretni, zadovoljni i angažirani građani pridonose procvatu europskog društva. U svjetlu proširenja EU raste i interes za životne uvjete u različitim europskim državama. Subjektivno blagostanje stanovništva jedan je od mnogih aspekata koji se trebaju istražiti u tom kontekstu..." (Bohnke, 2005:1).

Iznošenjem podataka prikupljenih u Hrvatskoj kao jednoj od zemalja koja će se (nadamo se) uskoro pridružiti EU, ova je studija pokušaj da se poboljša postojeća baza podataka o osjećaju sreće i životnog zadovoljstva europskog stanovništva. Podatci o pokazateljima subjektivnog blagostanja u europskim zemljama mogu se naći u različitim bazama podataka kao što su Eurobarometar, Svjetska studija vrijednosti, Svjetska baza podataka o sreći i sl., a mi smo za ovo istraživanje izabrali podatke iz Europskog praćenja kvalitete življenja zato što je ono provedeno iste godine kad i naše istraživanje (2003) i na sličnim uzorcima stanovništva (oko tisuću punoljetnih sudionika u svakoj zemlji), te smo smatrali da je rezultate moguće uspoređivati.

Općenito, rezultati ovog istraživanja pokazali su da procjene subjektivnog blagostanja hrvatskog stanovništva iz 2003. godine odgovaraju onima dobivenim u zemljama koje su se našle pri dnu EU-15 odnosno pri vrhu EU-10 i CC-3. Osjećaj sreće procijenjen je relativno visoko i u posljednjih se deset godina povećava, što upućuje na to da se razina subjektivnog blagostanja u Hrvatskoj poboljšava.

Istraživanje je također pokazalo da promatranje pokazatelja subjektivnog blagostanja može dati vrijedne obavijesti, osobito kada se očekuju veće promjene, kakve Hrvatska očekuje ulaskom u EU. Interes za istraživanjima subjektivnog blagostanja u tranzicijskim zemljama u posljednje vrijeme raste, osobito u onima koje su prošle razdoblje komunističke vladavine (Namazie i Sanfey, 2001). Analizirajući procjene životnog zadovoljstva i sreće dobivene u svjetskoj studiji vrijednosti (1999-2002), Sanfey i Teksoz (2005) zaključili su da se "ljudi općenito osjećaju sretnijima u zemljama koje su učinile znatan napredak u tranziciji, nego u onima u kojima je tranzicija 'zapela'". Rezultati našeg istraživanja iz 2003. pokazuju da su se hrvatski građani osjećali sretnijima nego u većini tranzicijskih zemalja koje su bile uključene u europsko istraživanje. Smijemo li iz toga zaključiti da je i tranzicija u Hrvatskoj napredovala? Za takav zaključak zasigurno bi trebalo provesti još više istraživanja, osobito onih koja bi bila usmjerena na usporedbu različitih objektivnih (ekonomskih) i subjektivnih pokazatelja nacionalnog blagostanja. Samo redovito praćenje u određenim vremenskim razdobljima može dati jasnu sliku o učinku različitih društvenih promjena na percepciju i očekivanja stanovnika (Kim-Prieto i sur., 2005). U tom smislu ova studija može poslužiti kao početna točka za praćenje ekonomskih i društvenih promjena koje će nastati u razdoblju približavanja ulaska Hrvatske u EU, te njihovih učinaka na kvalitetu življenja i zadovoljstvo hrvatskih građana pojedinim životnim područjima.

Političke odluke i intervencije koje bi trebale povećati subjektivno blagostanje stanovništva važne su jer je dobro osjećati se sretnim, a usto sretni ljudi bolje rade, češće volontiraju, ostvaruju uspješnije brakove i prijateljstva, imaju više prihode i zdraviji su nego nesretni ljudi (Diener, Lucas i Oishi, 2002; Lyubomirsky, King i Diener, 2005). Najnovije istraživanje Lyubomirskog i suradnika (2005) upućuje na to da osjećaj sreće nije samo rezultat uspješnih životnih događaja, već im može biti i uzrok. Imajući na umu tu činjenicu, subjektivno blagostanje ne bi smjelo biti područje interesa samo znanstvenika, već bi se njime trebali pozabaviti i oni koji donose odluke, jer povećanje životnog zadovoljstva i sreće pojedinaca koristi cijelom društvu.

-
- * *Autorice zahvaljuju anonimnim recenzentima.*
- i *Subjektivno blagostanje odnosi se na različite tipove subjektivnih procjena, dobrih i loših, o vlastitom životu. Ono obuhvaća kognitivne procjene kao što su životno zadovoljstvo, zadovoljstvo poslom ili interese i emocionalne reakcije na životne događaje kao što su radost i tuga. Subjektivna dobrobit nadređeni je termin za različite evaluacije vlastitog života, životnih događaja i uvjeta u kojima živimo. Životno zadovoljstvo je izvješće o tome kako pojedinac ocjenjuje svoj život u cjelini, tj. kako vrednuje cjelokupni život. Osjećaj sreće ima nekoliko značenja u svakodnevnom životu, kao i u znanstvenoj literaturi, ali najčešće se upotrebljava kao mjera emocionalne sastavnice subjektivnog blagostanja. Osjećaj sreće znači osjećanje ugodnih emocija tijekom dužeg vremena, tj. većinu vremena. Kvaliteta življenja upućuje na stupanj u kojemu naš život ima poželjna obilježja, često ona koja se odnose na vanjske uvjete (npr. okolicu u kojoj živimo ili visinu prihoda). Kada se kvaliteta življenja procjenjuje subjektivno, ona obuhvaća zadovoljstvo različitim područjima, tj. procjenu životnih područja kao što su zdravlje, posao, dokolica, socijalni i obiteljski odnosi. Pojedinci procjenjuju koliko su zadovoljni pojedinim područjem, a katkad i koliko im je svako to područje važno ili koliko im se sviđa život s obzirom na pojedino područje (Diener, 2005).*
- ii *M označava medijan, a sd standardnu devijaciju.*

LITERATURA

- Aiken, L. R., 1987.** "Formulas for equating ratings on different scales". *Educational and Psychological Measurement*, 47, 51-54.
- Boarini, R., Johansson, A. and D'Ercole, M. M., 2006.** "Alternative measures of well-being" [online]. *Economics Department Working Papers*, No. 476. Available from: [<http://www.oecd.org/eco/>].
- Bohnke, P., 2005.** *First European quality of life survey: Life satisfaction, happiness and sense of belonging*. Luxembourg: European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, Office for Official Publications of the European Communities.
- Car, A., 2004.** *Positive psychology. The Science of happiness and human strengths*. Hove: New York: Brunner Routledge.
- Csikszentmihaly, M., 1999.** "If we are so rich, why aren't we happy?" *American Psychologist*, 54 (10), 821-827.
- Cummins, R. A. [et al.], 2003.** "Developing a national index of subjective wellbeing: the Australian unity wellbeing index". *Social Indicators Research*, 64,159-190.
- Cummins, R. A., 2002.** *International Wellbeing Index, Version 2* [online]. Available from: [http://acqol.deakin.edu.au/inter_wellbeing/Index-CoreItemsDraft2.doc].
- Delhey, J., 2004.** *Life satisfaction in an enlarged Europe*. Luxembourg: European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, Office for Official Publications of the European Commission.
- Diener, E. [et al.], 1985.** "The satisfaction with life scale: A measure of life satisfaction". *Journal of Personality Assessment*, 49, 71-75.
- Diener, E. and Biswas-Diener, R., 2002.** "Will money increase subjective well-being?" *Social Indicators Research*, 57, 119-169.
- Diener, E. and Seligman, M. E. P., 2004.** "Beyond money. Toward an economy of well-being". *Psychological Science in the Public Interest*, 5, 1-31.
- Diener, E., 1984.** "Subjective well-being." *Psychological Bulletin*, 95, 542-575.
- Diener, E., 2005.** *Guidelines for National Indicators of Subjective Well-being and Ill-being*. (Distributed by e-mail communication to ISQ-OLS list server group).
- Diener, E., Lucas, R. E. and Oishi, S., 2002.** "Subjective well-being: The science of happiness and life satisfaction" in: C. R. Snyder and S. J. Lopez, eds. *Handbook of positive psychology*. New York: Oxford University Press, 463-473.

- Diener, E., Lucas, R. E. and Scollon, C. N., 2006.** "Beyond the hedonic treadmill. Revising the adaptation theory of well-being." *American Psychologist*, 61, 305-314.
- Easterlin, R. A., 1974.** "Does economic growth improve the human lot? Some empirical evidence" in: P. A. David and M. W. Reder, eds. *Nations and Household in Economic Growth: Essays in Honour of Moses Abramowitz*. New York: Academic Press, 89-125.
- Easterlin, R. A., 2001.** "Income and happiness: Towards a unified theory." *The Economic Journal*, 111 (July), 465-484.
- Easterlin, R. A., 2005.** "A puzzle for adaptive theory." *Journal of Economic Behavior & Organization*, 56 (4), 513-521.
- Economist Intelligence Unit., 2005.** "The Economist Intelligence Unit's Quality of Life Index" [online]. Available from: [http://www.economist.com/media/pdf/QUALITY_OF_LIFE.pdf].
- Eid, M. and Diener, E., 2004.** "Global judgments of subjective well-being: Situational variability and long-term stability". *Social Indicators Research*, 65, 245-277.
- Fahey, T., Nolan, B. and Whelan, C. T., 2003.** *Monitoring quality of life in Europe*. Luxembourg: European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, Office for Official Publications of the European Communities.
- Fordyce, M. W., 1988.** "A review of results on the happiness measures: A 60-second index of happiness and mental health". *Social Indicators Research*, 20, 355-381.
- Frey, B. S. and Stutzer, A., 2000a.** "Happiness, economy and institutions". *The Economic Journal*, 110, 918-938.
- Frey, B. S. and Stutzer, A., 2000b.** "Maximizing happiness?" *German Economic Review*, 1, 145-167.
- Gundelach, P. and Kreiner, S., 2004.** "Happiness and life satisfaction in advanced European countries". *Cross-Cultural Research*, 38, 359-386.
- Inglehart, R. and Klingemann, H. D., 2000.** "Genes, Culture, Democracy and Happiness" in: E. Diener and E. M. Suh, eds. *Culture and Subjective Well-Being*. Cambridge, Mass.: The MIT Press, 165-183.
- Kaliterna Lipovcan, Lj. and Prizmic-Larsen Z., 2006a.** "What makes Croats happy? Predictors of happiness in representative sample" in: A. Delle Fave, ed. *Dimensions of well-being. Research and intervention*. Milano: Franco Angeli, 53-59.
- Kaliterna Lipovcan, Lj. and Prizmic-Larsen Z., 2006b.** "Importance and Satisfaction With Life Domains in Croatia: A Representative

- Sample” in: R. J. Estes, ed. *Advancing Quality of Life in a Turbulent World*. New York: Springer.
- Kim-Prieto, C. [et al.], 2005.** “Integrating the diverse definitions of happiness: A time-sequential framework of subjective well-being”. *Journal of Happiness Studies*, 6, 261-300.
- Koivumaa-Honkanen, H. [et al.], 2000.** “Self-reported life satisfaction and 20-year mortality in healthy Finnish adults”. *American Journal of Epidemiology*, 152 (10) 983-991.
- Lucas, R. E. [et al.], 2004.** “Unemployment alters the set point of life satisfaction”. *Psychological Science*, 15, 8-13.
- Lyubomirsky, S., King, L. and Diener, E., 2005.** “The Benefits of Frequent Positive Affect: Does Happiness Lead to Success?” *Psychological Bulletin*, 131, 803-855.
- Namazi, C. and Sanfey, P., 2001.** “Happiness and transition: the case of Kyrgyzstan.” *Review of Development Economics*, 5, 392-405.
- Ott, J., 2005.** “Level and inequality of happiness in nations: Does greater happiness of a greater number imply greater inequality in happiness”. *Journal of Happiness Studies*, 6, 397-420.
- Sanfey, P. and Teksoz, U., 2005.** “Does transition make you happy?” *European Bank for Reconstruction and Development Working Paper*; No. 91.
- Saraceno, C. and Keck, W., 2004.** “Introduction” in: *Quality of life in Europe: First results of a new pan-European Survey*. Luxembourg: European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, Office for Official Publications of the European Communities.
- Tiliouine, H., Cummins, R. A. and Davern, M., 2006.** “Measuring wellbeing in developing countries: the case of Algeria”. *Social Indicators Research*, 75, 1-30.
- Triandis, H. C., 2000.** “Cultural syndromes and subjective well-being” in: E. Diener and E. M. Suh, eds. *Culture and Subjective Well-Being*. Cambridge, Mass.: The MIT Press, 13-36.